

Małgorzata Durydówka

TURYSTYKA PRZYGODOWA

Wprowadzenie

Turystyka jest obecnie w skali świata jedną z podstawowych gałęzi gospodarki. Jej gwałtowny rozwój w drugiej połowie XX wieku był jednym z najbardziej charakterystycznych objawów przechodzenia od społeczeństwa uprzemysłowionego do postindustrialnego oraz ważnym miernikiem rozwoju cywilizacyjnego (Kowalczyk 2000). Coraz częściej mówi się o turystyce – podkreślając rozmiary zjawiska – jako o przemyśle turystycznym, mimo iż termin ten wywołuje sporo kontrowersji, zarówno wśród teoretyków, jak i praktyków z branży turystycznej (Alejziak 2000). Wydaje się jednak, że termin „przemysł turystyczny” podkreśla nie tylko masowy charakter zjawiska, ale również niezwykłą agresję wielu form turystyki w stosunku do środowiska przyrodniczego.

„Atrybuty minionej epoki naukowo-technicznej, inaczej industrialnej, takie jak konsumpcyjny model życia oraz oddalenie się człowieka od przyrody, przyczyniły się – jak pisze D. Zaręba (2000, 30) – do pogorszenia jakości życia na Ziemi”. A o jakości życia decyduje nie tylko wielkość konsumpcji materialnej, ale także stan środowiska, w którym żyjemy. Poziom zanieczyszczenia środowiska wpływa bowiem na stan organizmu człowieka. Tymczasem w degradacji środowiska przyrodniczego niebagatelny udział miała turystyka, która w skali masowej stanowi zagrożenie dla środowiska przyrodniczego porównywalne z oddziaływaniem niektórych gałęzi przemysłu czy rolnictwa. Szacuje się, że przemysł przyczynia się do degradacji środowiska przyrodniczego w 40%, budownictwo w 20%, komunikacja – podobnie jak rolnictwo – w 15%, a turystyka w 5-7% (Kamieniecka 1998, cyt. za D. Zaręba 2000).

Nadmierna koncentracja ruchu turystycznego w czasie i przestrzeni, nieprawidłowa lokalizacja bazy turystycznej (często w miejscach o wysokich walorach przyrodniczych), a także złe formy organizacji wypoczynku oraz brak kultury turystycznej są głównymi przyczynami zagrożeń w środowisku przyrodniczym (Zaręba 2000). Należy jednak pamiętać, iż masowość turystyki wpływa negatywnie nie tylko na środowisko przyrodnicze, ale także na jakość wypoczynku, co przyczyniło się do tego, iż turyści coraz częściej zamieniają bierny wypocznik na inne formy. Wzrasta więc grupa turystów – zwana przez H.P. Gray'a (1970) *wanderlust*

(kierujący się żądzą wędrowania) – dla których najważniejszym motywem jest podróżowanie dla przyjemności i zamiana codziennego otoczenia i czynności na coś nieznanego. Jak podaje A. Krzymowska-Kostrowicka (1997), głównymi motywami wyjazdów turystyczno-rekreacyjnych są:

- potrzeba przeżycia czegoś nowego (67,1% wyjazdów),
- potrzeba wypoczynku poza miejscem zamieszkania (66,8%),
- podziwianie nowych, pięknych krajobrazów (63,7%),
- poznawanie przyrody (48,2%),
- uczestnictwo w sporcie (44,0%),
- chęć poznawania nowych ludzi, życie towarzyskie (36,5%),
- ucieczka od hałasu i zanieczyszczeń (33,7%),
- poprawa stanu zdrowia i kondycji fizycznej (27,5%),
- moda (26,4%),
- ucieczka od środowiska społecznego, np. rodziny, pracy itp. (20,5%).

Następuje więc zmiana preferencji turystycznych. Wyjazdy typu 3S (ang. *sun, sea, sand* – słońce, morze, plaża) ustępują powoli miejsca podróżom typu 3E (ang. *entertainment, excitement, education* – rozrywka, ekscytacja, nauka). O wyborze miejsca i formy podróży turystycznych coraz częściej decydują więc takie powody, jak (Whelan 1991, Jędrzejczyk 1995, cyt. za D. Zaręba 2000):

- odnowa sił fizycznych i psychicznych przez uprawianie ulubionych sportów na łonie przyrody,
- rozwijanie przyrodniczych oraz etnologiczno-kulturowych zainteresowań,
- ucieczka od cywilizacji, powrót do natury, chęć obcowania z przyrodą i rdzenną kulturą,
- poznawanie egzotycznych krajów i kultur,
- wyzwanie, chęć przeżycia ekscytującej przygody spowodowana rutyną i monotonią codziennego życia.

1. Turystyka przygodowa – uwagi terminologiczne

Jedną z coraz bardziej popularnych form współczesnej turystyki jest turystyka przygodowa (ang. *adventure tourism*). Jak podaje Canadian Tourism Commission (Fennell 2000), jest ona związana z większym lub mniejszym poziomem aktywności. Stanowi więc „wypoczynek czynny na wolnym powietrzu, który odbywa się w niezwykłym, egzotycznym, odległym bądź dzikim terenie” (Fennell 2000, 51). Podobnie traktują turystykę przygodową S.J. Page i R.K. Dowling (2002), definiując ją jako turystykę nastawioną na aktywność w środowisku przyrodniczym. Autorzy podkreślają, iż opiera się ona na kontakcie z przyrodą, wiąże się z wyzwaniami fizycznymi, ale zawiera w sobie też elementy edukacyjne. Turystyka przygodowa może więc przyjmować różne formy i rozmiary. S.J. Page i R.K. Dowling (2002) wyróżniają trzy typy turystyki przygodowej:

- turystyka małej skali z wieloma elementami ekoturystyki (np. *bird watching*, *scuba diving*),
- turystyka średniej skali o orientacji sportowej (np. kajakerstwo, *rafting*),
- turystyka dużej skali, przejawiająca cechy turystyki masowej (np. *safari*).

Wyznacznikiem turystyki przygodowej nie jest więc jej skala ani forma. Najważniejszą rolę przy wyróżnianiu turystyki przygodowej odgrywają elementy emocjonalne. Wynika to zresztą z definicji terminu *przygoda*. Jak podaje Słownik Języka Polskiego (Szymczak 1984, t. II, 1037), przygoda jest to bowiem „wydarzenie będące dla kogoś czymś niecodziennym, odbiegającym od zwykłego trybu życia”. Mocniej definiuje przygodę *The Oxford English Dictionary* (Brown 1993, t.1, s. 31). Jest ona bowiem utożsamiana z wydarzeniem związanym z niebezpieczeństwem, ryzykiem, z ryzykownym przedsięwzięciem lub wyczynem. Również inni autorzy podkreślają emocjonalny aspekt turystyki przygodowej, wiążą bowiem przygodę z głębokimi przeżyciami duchowymi, emocjonalnymi i intelektualnymi. Pogląd taki prezentuje M. Duffrene (1973, cyt. za K. Weber 2001) twierdząc, iż atrakcją może być gęsty las czy jezioro, ponieważ dają nam wrażenie odkrywania czegoś nowego. Zatem dla tych, którzy poszukują przygody, nagrodę stanowi odkrywanie i odsłanianie tego, co ukryte i nieznane. Przygoda związana jest więc z odwieczną pokusą odkrywania.

Przygoda w sposób oczywisty wiąże się zatem z eksploracją. Jak podaje A.H. Walle (1997), chęć zdobycia lub poszerzenia wiedzy stanowi podstawę turystyki przygodowej. Odkrywanie nieznanych, oddalonych miejsc w celu ich poznania, zbadania, a także poszerzenia wiedzy naukowej stanowią ważny motyw turystyki przygodowej. W tym znaczeniu o turystyce przygodowej możemy mówić przy okazji dawnych podróży morskich, które przyczyniły się do odkrycia nieznanych lądów, jak i współczesnych wypraw na Biegun Północny.

Wyznacznikiem turystyki przygodowej jest również poziom ryzyka. Zarówno A. Ewert (1985), jak i C.M. Hall (cyt. za D. A. Fennell 2000) podkreślają, iż ryzyko odgrywa pierwszorzędą rolę przy podejmowaniu decyzji o uczestnictwie w podróży przygodowej. Spełnia też ważną rolę przy ocenie doznań przeżywanych podczas podróży. Często podkreśla się, iż chęć uczestnictwa w wyprawie może się zmniejszyć, jeśli elementu ryzyka zabraknie (Ewert 1985, cyt. za K. Weber 2001).

W pracy z 1990 r. D.R. Christiansen (cyt. za D.A. Fennell 2000) wyróżnia na podstawie poziomu ryzyka turystykę przygodową „twardą” (ang. *hard adventure activities*) i „miękką” (ang. *soft adventure activities*). Turystyka przygodowa „miękką” jest uprawiana przez tych, którzy są zainteresowani przeżyciem przygody o niewielkim stopniu ryzyka, podczas gdy turystyka przygodowa „twarda” jest znana uczestnikom i organizatorom wypraw jako charakteryzująca się wysokim poziomem ryzyka. W tym kontekście ryzyko jest traktowane jako niebezpieczeństwo poważnych obrażeń ciała, a nawet śmierci.

Poziom ryzyka ↑ Wysoki ↓ Niski			<ul style="list-style-type: none"> ▪ wyprawa narciarska na biegun południowy ▪ kajakarstwo morskie ▪ zjazdy na nartach podczas lawin (<i>storm skiing</i>)
		<ul style="list-style-type: none"> ▪ spływ tratwami ▪ wyprawy trekkingowe w Himalajach ▪ wspinaczki na wulkany w Meksyku 	
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wyprawy łodzią przez Wielki Kanion ▪ wyprawa na mulach na dno Wielkiego Kanionu 		
	Turystyka przygodowa „mięka”	Turystyka przygodowa	Turystyka przygodowa „twarda”

Ryc. 1. Poziom ryzyka produktów turystycznych
 Źródło: D.R. Christiansen 1990 (cyt. za D.A. Fennell 200, 52).

Fig. 1. Tourist products risk level
 Source: D.R. Christiansen 1990 (quoted after D.A. Fennell 200, 52).

Zatem, można wręcz zaryzykować stwierdzenie, iż pojęcie *turystyka przygodowa* ma charakter subiektywny. Dla jednych przygodą będą bowiem wędrówki po poloninach, dla innych – obserwacja dzikiej przyrody w parkach narodowych, a jeszcze dla innych – *rafting* po rwących rzekach Alaski czy skoki na linie *bungee* w Afryce Południowej. Niewątpliwie natomiast wyróżnikiem turystyki przygodowej spośród innych rodzajów turystyki są trzy następujące czynniki (Weaver 2001):

- element ryzyka w doznaniach turystycznych,
- zwiększony poziom wysiłku fizycznego ponoszony przez uczestników wypraw,
- potrzeba określonych umiejętności w celu zapewnienia powodzenia wyprawie.

Subiektywizm turystyki przygodowej w znacznym stopniu utrudnia precyzyjne zdefiniowanie tego pojęcia. W literaturze przedmiotu pojawia się szereg prób typologii form turystyki przygodowej. Canadian Tourism Commission wyróżniła sześć podstawowych typów turystyki przygodowej (Fennell 2000):

1. obserwacja przyrody (ang. *nature observation*),
2. podglądanie dzikiej przyrody (ang. *wildlife viewing*), np. wyprawy ornitologiczne, wyprawy w celu obserwowania wielorybów,
3. turystyka przygodowa wodna (ang. *water adventure products*), np. spływy kajakowe,
4. turystyka przygodowa lądowa (ang. *land adventure products*), np. wędrówki piesze, wspinaczki górskie,
5. turystyka przygodowa zimowa (ang. *winter adventure products*), np. wędrówki na nartach biegowych, wyprawy zaprzęgami psów,

6. turystyka przygodowa realizowana w powietrzu (ang. *air adventure products*), np. wyprawy balonami, skoki na spadochronie, skoki na *bungee*.

Podobną typologię zaproponowali T.A. Bentley i S.J. Page (2001) na podstawie szerokiego wachlarza aktywności turystycznych przebadanych w Nowej Zelandii (Page, Dowling 2002). Nawiązuje ona do klasycznych ujęć turystyki przygodowej, a więc do takich, w których podkreśla się fakt, iż bazuje ona na środowisku przyrodniczym (tabela 1).

Tab. 1. Typy turystyki przygodowej

Tab. 1. Types of adventure tourism

Formy turystyki przygodowej realizowane:		
w powietrzu	na wodzie	na lądzie
<ul style="list-style-type: none"> ▪ loty balonem ▪ loty szybowcem ▪ skoki na <i>bungee</i> z helikoptera ▪ skoki na spadochronie ▪ paralotniarstwo 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>rafting</i> ▪ wyprawy speleologiczne ▪ rejsy i wyprawy żeglarskie ▪ wyprawy nurkowe, ▪ <i>jet boating</i> ▪ <i>parasailing</i> ▪ wyprawy kajakowe ▪ wyprawy w oryginalnych indiańskich canoe (<i>canoeing</i>) ▪ <i>surfing</i> ▪ <i>windsurfing</i> ▪ wyprawy na nartach wodnych ▪ wyprawy wędkarskie 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wędrowki na nartach biegowych ▪ narciarstwo zjazdowe ▪ narciarstwo ekstremalne ▪ wyprawy trekkingowe/<i>tramping</i> ▪ <i>safari</i> ▪ skoki na <i>bungee</i> ▪ kolarstwo górskie ▪ wyprawy trekkingowe po lodowcach ▪ wyprawy konne ▪ polowania ▪ wspinaczki skalkowe

Źródło: S.J. Page, R.K. Dowling (2002, 13)

Source: S.J. Page, R.K. Dowling (2002, 13)

W literaturze przedmiotu przeważają stwierdzenia o przyrodniczym ukierunkowaniu turystyki przygodowej. Jednakże należy pamiętać, iż nie zawsze ta forma turystyki musi być w sposób jednoznaczny związana ze środowiskiem przyrodniczym. Często wiąże się ona z obszarami o odmiennej kulturze czy też uwarunkowaniach społeczno-politycznych, łącznie z obszarami, gdzie występują różnego rodzaju konflikty (Weaver 2001).

2. Ekoturystyka a turystyka przygodowa

Trudności związane ze sprecyzowaniem pojęcia „turystyka przygodowa” sprawiają, iż często ukrywa się ona pod szyldem ekoturystyki lub turystyki przyrodniczej. Na przykład D. Zaręba (2000, 49) uważa, iż „*ekoturystyka obejmuje różne rodzaje turystyki: kwalifikowaną, krajoznawczą, wypoczynkową, przygodową itp., pod warunkiem, że osoba uczestnicząca w podróży świadomie nie ingeruje w naturalne ekosystemy, wyraża szacunek dla otaczającej ją przyrody i kultury ludności miejscowej, a jej turystyczne wydatki*

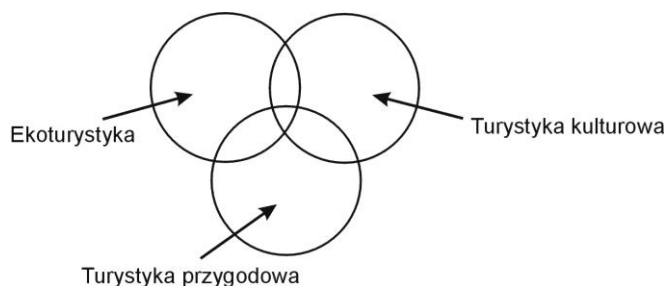
dostarczają funduszy dla ochrony przyrody i lokalnej gospodarki”. W tym przypadku turystyka przygodowa jest traktowana jako jeden z typów ekoturystyki.

Tymczasem – jak podaje D.A. Fennell (2000) – turystykę przygodową łączy z ekoturystyką tylko jej ukierunkowanie na środowisko przyrodnicze. Nie wszystkie typy turystyki realizowanej w środowisku przyrodniczym pozostają bowiem w zgodzie ze sobą i z przyrodą (Goodwin 1996). Trudno jest zatem postawić znak równości między turystyką przyrodniczą w czystej postaci a aktywnościami tej samej orientacji, ale o bardziej komercyjnym charakterze, a co za tym idzie bardziej uciążliwymi dla środowiska (Fennell 2000). Aktywności zgrupowane obecnie pod szyldem turystyki przyrodniczej – traktowanej łącznie z turystyką przygodową, wędkarską, podglądaniem dzikiej przyrody, polowaniami i ekoturystyką – mogą być w najlepszym razie określone mianem turystyki bazującej na zasobach przyrodniczych (ang. *nature-based tourism*) (Page, Dowling 2002). Zatem „*turystyka przygodowa pozostaje jedynie bliską kuzynką ekoturystyki*” (Fennell 2000, 48).

Jak pisze D.B. Weaver (2001), ekoturystyka kładzie wyraźny nacisk na aspekt edukacyjny, podczas gdy turystyka przygodowa jest nastawiona na osiągnięcie określonego poziomu ryzyka i poniesienie wysiłku fizycznego przez uczestników. Zatem wędrowki po stromych górach czy spływy po wartkich rzekach są w przypadku turystyki przygodowej oceniane z punktu widzenia indywidualnych pasji i upodobań turystów, a nie zainteresowań naukowych.

Jest jednak wiele sytuacji, w których uczestnicy turystyki przygodowej są w jednakowym stopniu zainteresowani stawieniem czoła wyzwaniom, co chęci poszerzenia wiedzy. Podobnie zresztą, wielu ekoturystów jest gotowych ponieść ryzyko w celu dotarcia do określonych atrakcji przyrodniczych. Przykładem tego mogą być m.in. turyści, którzy podejmują spory wysiłek fizyczny, a jednocześnie ponoszą pewne ryzyko w celu dotarcia i obserwacji rzadko spotykanych ptaków drapieżnych w ich naturalnym środowisku wysokogórskim. Trudno jest zatem wyznaczyć ostrą granicę między ekoturystyką i turystyką przygodową. Podobnie zresztą, jak trudno jest wyznaczyć granicę między turystyką kulturową i przygodową. D.B. Weaver (2001) sugeruje, iż niektóre zachowania turystów można – z uwagi na dualizm motywów – zaliczyć do obu form, czyli zarówno do turystyki przygodowej, jak i ekoturystyki, czy też do turystyki przygodowej i kulturowej (rycina 2).

Specyficzną formą turystyki jest – według D.B. Weavera (2001) – *trekking*. Wędrowki po górach łączą się z chęcią podziwiania pięknych krajobrazów, zrozumienia wartości przyrody, ale również często – z odwiedzaniem wiosek, poznawaniem życia i zwyczajów lokalnych społeczności, jak również z przeżywaniem przygody, choćby podczas przekraczania rzeki przez most wpleciony z lin. Można więc potraktować *trekking* jako „*amalgamat zawierający elementy turystyki kulturowej, przygodowej i ekoturystyki*” (Weaver 2001, 75).

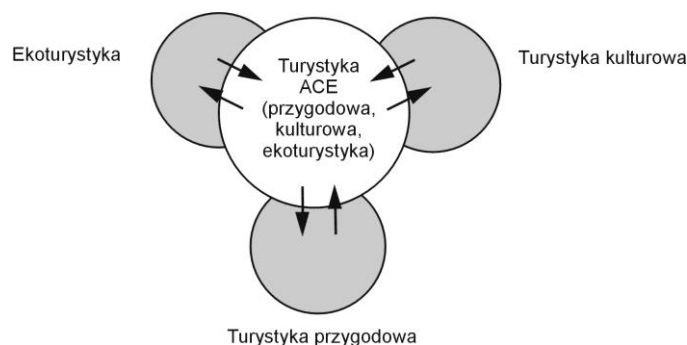
Ryc. 2. Relacje między ekoturystyką, turystyką kulturową i przygodową według D.B. Weavera

Źródło: D.B. Weaver (2001, 7)

Fig. 2. Relations between ecotourism, cultural tourism and adventure tourism according to D.B. Weaver

Source: D.B. Weaver (2001, 7)

Z kolei D.A. Fennell (2000) – w celu uniknięcia problemów z wyznaczeniem granic między turystyką przygodową, kulturową i ekoturystyką – wprowadza kombinację określoną mianem turystyki ACE (ang. *adventure, cultural, ecotourism*) (rycina 3.). Termin ten zyskał popularność wśród praktyków i organizatorów rynku turystycznego, głównie ze względu na to, iż sugeruje wytworzenie syntetycznego produktu turystycznego, łączącego wiele zróżnicowanych atrakcji, w przeciwieństwie do produktu turystycznego wyspecjalizowanego w jednym kierunku. A taki syntetyczny produkt może być popularny wśród szerokiej grupy konsumentów oczekujących zróżnicowanych doznań podczas podróży turystycznych.

Ryc. 3. Relacje między ekoturystyką, turystyką kulturową i przygodową według D.A. Fennella

Źródło: D.A. Fennell (2000, 53)

Fig. 3. Relations between ecotourism, cultural tourism and adventure tourism according to D.A. Fennell

Source: D.A. Fennell (2000, 53)

Turystyka przygodowa charakteryzuje się sporym zróżnicowaniem wewnętrznym. Z jednej strony obejmuje bowiem wyprawy *trekkingowe*, konne czy też spływy kajakowe i *rafting*, z drugiej zaś – skoki na *bungee*, *windsurfing* czy różne formy

narciarstwa. Jednakże, podobnie jak ekoturystyka, jest adresowana do określonej grupy nabywców, którzy mają sprecyzowane zainteresowania i oczekiwania.

3. Wybrane przykłady turystyki przygodowej

Turystyka przygodowa łączy się z odkrywaniem, eksploracją nieznanymi terenami. Ten aspekt turystyki przygodowej coraz częściej wykorzystują w akcjach reklamowych regiony i kraje położone z dala od znanych centrów turystycznych. Dotyczy to zwłaszcza krajów Azji, Afryki czy Ameryki Łacińskiej, ale oferty o podobnym charakterze są też prezentowane przez niektóre kraje europejskie i północnoamerykańskie.

Na przykład, Mongolia w dużym stopniu oparła swoją ofertę na turystyce przygodowej. W pewnym stopniu jest to związane z faktem, iż Mongolia jest „jednym z najbardziej pustych, dziewiczych, w najmniejszym stopniu tkniętych ludzką ręką zakątków świata” (Zaręba 2000, 152). Informacje ogólne o Mongolii zawarte w Katalogach reklamowych podkreślają unikalność tego kraju, który z jednej strony oferuje turystom możliwość podziwiania „niezniszczonego naturalnego piękna”, z drugiej zaś – przeżycie przygody. Mongolskie biura podróży proponują turystom duży wybór wypraw zawierających elementy turystyki przygodowej.

Jedną z ofert – najczęściej pojawiających się – są kilkudniowe wyprawy na pustynię Gobi. Są one interesujące zarówno od strony przyrodniczej, jak i kulturowej. Z jednej strony turyści mają bowiem okazję zobaczyć dzikie żyjące na pustyni: wielbłądy dwubarbne (baktriany), ginące konie Przewalskiego, dzikie osły i liczne gatunki ptaków¹, z drugiej zaś – zapoznać się z życiem i zwyczajami plemion pasterskich. Uatrakcyjnieniem wypraw jest zakwaterowanie w tradycyjnych jurtach oraz wycieczki odbywane na wielbłądach. Zazwyczaj wyprawy takie obejmują kilka charakterystycznych miejsc:

- Bayan Zag (Płomienne Skąły) – o krajobrazie pustyni skalistej z zaroślami saksaułu, gdzie znaleziono skamieniałe szkielety dinozaurów. Stąd też obszar ten znany jest jako „cementarzysko dinozaurów”,
- piaszczyste wydmy Khongor – znane jako „śpiewające piaski” – ciągną się na długości około 100 km, a dochodzą do 800 metrów wysokości,
- Yolyn Am (Usta szakala) – malownicza dolina w centralnej części pustyni, na której dnie zalega lodowiec.

Nie mniej atrakcyjne wydają się też wyprawy konne w dolinie Kara Korum czy wyprawy *trekkingowe* w górach Altaj, które mogą być połączone z polowaniem z sokołem². Ale zachodnia Mongolia jest też – ze względu na duże zróżnicowanie etniczne – interesującym regionem od strony kulturowej. Z kolei wschodnia Mongolia reklamuje się zapraszając turystów „w poszukiwaniu zaginionej legendy *Czyngis-chana*”. Rzadka sieć dróg sprawia, że są to głównie wyprawy konne. Podobnie

¹ Znajduje się tu także reliktywne stanowisko niedźwiedzia brunatnego.

² Tradycja polowań z sokołem sięga w tym regionie ponad 2000 lat. Obecnie jest podtrzymywana głównie przez Kazachów.

zresztą, jak w przypadku wypraw o charakterze kulturowym organizowanych w celu poznania życia Mongołów. Podczas tego typu imprez turyści mieszkają w tradycyjnych mongolskich jurtach, uczestniczą w życiu lokalnej społeczności, spożywają tradycyjne mongolskie posiłki, których podstawą jest mięso i mleko.

Podobną strategię promocyjną wybrał Kirgistan, który jest nowym regionem na mapie turystycznej świata. Sytuacja polityczna sprawiła, że przez wiele lat był to kraj niedostępny dla turystów. Teraz kirgiskie biura podróży wykorzystują zainteresowanie coraz liczniejszej grupy turystów podróżami w nieznane regiony. „*Marzenia o odkrywaniu stają się tu realne*” – zachęcają niektóre biura podróży. Oprócz licznych ofert o charakterze przyrodniczym i kulturowym, jak obserwacja flory i fauny, wyprawy *trekkingowe*, także po lodowcach, poznawanie życia i zwyczajów Kirgizów, znajdują się też oferty o większym ładunku emocjonalnym – głównie za sprawą wyższego poziomu ryzyka. Jedną z nich jest wyprawa nad jedno z większych jezior świata – Issyk-Kul, podczas której zwolennicy nurkowania mogą obejrzeć znajdujące się na dnie jeziora ruiny starożytnego miasta.

Zróżnicowane walory przyrodnicze i kulturowe, uwzględniając jednocześnie aspekt przygody, wykorzystują w promocji turystyki także liczne kraje Ameryki Łacińskiej. Na przykład, jedną z głównych atrakcji turystycznych Peru są niewątpliwie położone na wysokości około 2350 m ruiny miasta Inków – Machu Picchu, wpisane *nota bene* na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Przyrodniczego UNESCO. Wiele peruwiańskich ofert turystycznych jest budowanych właśnie wokół Machu Picchu. Są to zarówno klasyczne kilkudniowe *trekkingi* Szlakiem Inków, bądź też połączone w drodze powrotnej z *raftingiem* na Rio Apurimac³. Wędrówka Szlakiem Inków wymaga sporego wysiłku, jako że droga biegnie przez wysokie Andy i różne strefy klimatyczne, ale turyści mają okazję podziwiać niezwykle krajobrazy oraz „zagubione” wśród gór ruiny. Z kolei oferta spływu po Rio Apurimac jest kierowana do zwolenników mocniejszych wrażeń, a to za sprawą występowania *rapidów* o 3-5 stopniu trudności. Dodatkowo grozę i poczucie izolacji wzbudza granitowy kanion o głębokości 3000 m, którym płynie rzeka.

Rafting jest formą turystyki przygodowej dość często pojawiającą się w ofercie turystycznej także innych krajów (np.: USA, Kanada, Meksyk, Turcja i inne). W dużej mierze wynika to z rosnącego zainteresowania sportami ekstremalnymi wśród turystów, a *rafting* – podobnie jak wspinaczkę skałkową, kolarstwo górskie, rajdy samochodowe po bezdrożach czy różne formy narciarstwa ekstremalnego – można zaliczyć do tego typu sportów. Rosnący popyt na tego typu imprezy znalazł szybki oddźwięk wśród organizatorów turystyki.

W ostatnich latach szczególnie wzrasta zainteresowanie rajdami samochodowymi po bezdrożach. Sprawia to, iż coraz więcej osób chce wziąć udział w tego typu imprezie. Przez wiele lat dużą popularnością cieszył się rozgrywany w ekstremalnie trudnych warunkach terenowych – w górach, na pustyniach i w lasach tro

³ Rzeka Apurimac jest przez miłośników *raftingu* jedną z dziesięciu najwyżej ocenianych rzek.

pikalnych – rajd Camel Trophy⁴. Startowały w nim – wyłaniane drogą eliminacji – dwuosobowe załogi narodowe, a warunkiem uczestnictwa było jedynie ważne prawo jazdy oraz ukończony 21 rok życia. Rajd Camel Trophy był rozgrywany w różnych regionach świata (tabela 2), w różnych warunkach terenowych i klimatycznych. Na przykład, w Mongolii trasa przebiegała przez pustynię Gobi, a w indonezyjskim stanie Kalimantan – przez las tropikalny podczas pory deszczowej. Sporą dozę emocji i przygody przyniósł uczestnikom rajd rozgrywany na terenie trzech krajów: Argentyny, Paragwaju i Chile. Rozpoczął się bowiem w tropikalnej dżungli w północnej Argentynie, następnie trasa biegła przez wysokie Andy i pustynię Atacama.

Tab. 2. Rajd Camel Trophy w latach 1990-2000

Tab. 2. Camel Trophy Rally in 1990-2000

Rok	Lokalizacja	Przebieg trasy	Długość trasy
1990	Syberia, Rosja	Brack – Irkuck	1500 km
1991	Tanzania – Burundi	Dar es Salaam (Tanzania) – Bużumbura (Burundi)	1600 km
1992	Brazylia – Gujana	Manaus (Brazylia) – Georgetown (Gujana)	1600 km
1993	Sabah, Malesja	Kota Kinabalu – Kota Kinabalu	1500 km
1994	Argentyna – Paragwaj – Chile	wodospad Iguazu (Argentyna) – Hornitos (Chile)	2590 km
1995	El Mundo Maya	Lamanai (Belize) – Xunantunich (Belize)	1700 km
1996	Kalimantan, Borneo, Indonezja	Balikpapan – Pontianak	1850 km
1997	Mongolia	Brak danych	brak danych
1998	Ziemia Ognista	Santiago (Chile) – Ushuaia (Argentyna)	3000 mil
1999	Raid nie został rozegrany		
2000	Tonga – Samoa	brak danych	brak danych

Źródło: <http://www.camel-discovery.com/>, <http://www.4x44u.com/cameltrophy/>.

Source: <http://www.camel-discovery.com/>, <http://www.4x44u.com/cameltrophy/>.

Ze względu na spore zainteresowanie, imprezy o charakterze podobnym do Camel Trophy są organizowane coraz częściej. Na przykład, w Stanach Zjednoczonych co roku 7500 osób bierze udział w rajdzie Rubicon Trail, pokonując bezdroża północnej Kalifornii w okolicach jeziora Tahoe⁵. Trasa rajdu nie jest długa, gdyż wynosi tylko 19 mil (około 30 km), a na jej pokonanie organizatorzy przewidzieli dwa dni. Wymaga jednak od uczestników pewnych umiejętności. Biegnie bowiem po górskich bezdrożach, a dodatkowym utrudnieniem są warunki klimatyczne. W dzień temperatura dochodzi do 40°C, a w nocy spada nawet poniżej 0°C. Cały urok tkwi jednak nie tylko we wspinaczce samochodowej trasami, którymi nie

⁴ Rajd Camel Trophy był rozgrywany w latach 1980-2000. Sponsorami imprezy była brytyjska fabryka samochodów z napędem na cztery koła Land Rover oraz Worldwide Brands Inc.

⁵ Warunkiem uczestnictwa w rajdzie Rubicon Trail jest posiadanie sprawnego samochodu, radia CB, zarejestrowanie się w stowarzyszeniu użytkowników samochodów terenowych oraz wniesienie stosownej opłaty i przestrzeganie regulaminu.

tak dawno wędrowali tylko Indianie i traperzy. Równie ważne współdziałanie między uczestnikami. Jadąc skalistym szlakiem nie można ominąć kogoś, kto ma defekt samochodu bądź problem z przejechaniem jakiegoś fragmentu trasy. Samochód taki tarasuje bowiem przejazd innym. Trzeba więc naprawić auto albo pomóc kierowcy w przejeździe (<http://www.rubicon-trail.com>).

Jednakże nie wszyscy zainteresowani rajdami samochodowymi są w stanie sami wziąć w nich udział, choćby ze względu na brak samochodu terenowego czy też odpowiednich umiejętności. Dlatego też – między innymi – rośnie liczba kibiców, którzy przyjeżdżają na trasy rajdów, aby podziwiać kunszt jazdy najlepszych kierowców zawodowych.

W Polsce jednym z najpopularniejszych rajdów samochodowych jest rajd „Kormoran”, wchodzący w skład Rajdowych Samochodowych Mistrzostw Polski (RSMP). Świadczą o tym wyniki wywiadów kwestionariuszowych przeprowadzonych przez A. Pajązkowską w 2001 r. (Pajązkowska 2002) podczas 27. edycji rajdu „Kormoran”⁶. Dla 67% kibiców rajd „Kormoran” był najbardziej lubianą eliminacją RSMP. Co roku odbywa się on w okolicach Olsztyna, a o jego popularności – w opinii 82% kibiców – decyduje fakt, iż jako jedyny rajd w Polsce jest rozgrywany na luźnych nawierzchniach, co zwiększa jego widowiskowość. Szczególnie widowiskowe są hopy i podbicia, w które obfituje trasa rajdu „Kormoran”. Nie bez znaczenia dla popularności tego rajdu jest też region, w którym się odbywa. Dla 22% respondentów to właśnie fakt, iż rozgrywany jest na Mazurach wpływa na jego popularność (Pajązkowska 2002).

Na rajd „Kormoran” przyjeżdżają turyści z różnych regionów Polskich, ale najbardziej liczną grupę stanowią mieszkańcy województwa warmińsko-mazurskiego i mazowieckiego. Są to głównie osoby zainteresowane tego typu sportem (88%) lub kibicujące kolegom startującym w rajdzie (32%). O tym, iż rzadko zdarzają się tzw. przypadkowi turyści, świadczy fakt, że 24% respondentów stara się przyjeżdżać na każdą eliminację RSMP, a 34% – na od dwóch do pięciu eliminacji (Pajązkowska 2002).

Rajdy samochodowe, w tym rajd „Kormoran”, skupiają wzdłuż tras głównie entuzjastów sportów motorowych. Wydaje się jednak, iż dla wielu turystów spore znaczenie ma też element emocji i ryzyka, jakie niesie ze sobą obserwacja rajdów. *„W bardzo wielu dyscyplinach sportu uznanych za niebezpieczne czy nawet ekstremalne, ryzyko ponoszą właściwie tylko osoby je uprawiające./.../ Pod tym względem rajdy samochodowe są dyscypliną wyjątkową. Niebezpieczeństwo utraty zdrowia lub nawet życia grozi zarówno zawodnikom, jak i kibicom zgromadzonym przy trasie rajdu”* (Pajązkowska 2002, 61). Nie ma właściwie bezpiecznego miejsca dla ludzi stojących wzdłuż trasy odcinka specjalnego. Zdarza się bowiem, iż w wyniku defektu samochodu kierowca traci nad nim kontrolę. Rajd po drogach szutrowych wzmagą dodatkowe emocje. Kierowcy często, chcąc szybciej pokonywać zakręty, wprowadzają samochód w poślizg, co przy najmniejszej nieuwadze może zakończyć się

⁶ Badania zostały przeprowadzone na losowo wybranej próbie 100 osób.

wypadkiem. Mimo tak dużego niebezpieczeństwa widzowie chętnie stają tuż przy drodze, a najbardziej żądni podniesienia poziomu adrenaliny wybiegają na drogę, by lepiej widzieć przejeżdżające auta (Pajączkowska 2002).

Niemniej emocji niż udział w rajdach samochodowych rozgrywanych w trudnych warunkach terenowych, dostarcza szeroko pojęte narciarstwo ekstremalne, którego zwolennicy „*znudzeni tradycyjnym narciarstwem na wyznaczonych nartostradach, w tłumie podobnych sobie, zaczęli szukać przyjemności kontaktu ze śniegiem i przyrodą poza przygotowanymi trasami*” (Zielonacki 2003, 90). Uprawiane są różne formy narciarstwa ekstremalnego, jak: *free-skiing*, *bell-skiing* czy *ski-alpinizm*⁷.

Miłośnicy *free-skiing* zjeżdżają z gór na przelaj, kuluarami, ściankami i żlebami, co wymaga znakomitej techniki jazdy na nartach, a często – podczas skoków ze skalnych ścianek – wręcz ekwilibrystycznych umiejętności. Z kolei zwolennicy *bell-skiing* są helikopterami dowożeni na nieuczęszczane szczyty, skąd zjeżdżają niemal po pas w śnieżnym puchu. Uprawianie *bell-skiing* wymaga nie tylko znakomych umiejętności, ale także odpowiednich warunków śnieżnych. Dlatego też ta forma narciarstwa uprawiana jest głównie w Górach Skalistych od strony interioru, gdzie padający śnieg jest bardzo suchy i tworzy kilkumetrową warstwę puchu. Uczestnicy są czasami wyposażeni w *walkmany* umożliwiające słuchanie muzyki podczas zjazdu. Następuje wtedy naturalne zgranie rytmu jazdy z rytmem muzyki, co daje uczestnikowi wrażenie tańca w śniegu (Zielonacki 2003).

Nieco inną formą narciarstwa ekstremalnego jest *ski-alpinizm*. Jak sama nazwa wskazuje jest to połączenie narciarstwa ze wspinaczką górską. Wymaga on bardzo dobrej znajomości gór, techniki narciarskiej i techniki wspinania się, jako że na szczyt zawsze się podchodzi, nawet jeśli w pobliżu są wyciągi. *Ski-alpinizm* wymaga więc również nieco innego sprzętu, umożliwiającego zarówno wspinanie się skalnymi fragmentami trasy, jak i zjazd, najczęściej żlebami. *Ski-alpinizm* jest uprawiany w różnych regionach świata, także w Polsce w Karkonoszach i Tatrach, choć niestety nielegalnie. Regulamin parków narodowych zabrania bowiem poruszania się po górach poza wyznaczonymi szlakami (Zielonacki 2003).

Wnioski

Turystyka przygodowa – to jedna z form współczesnej turystyki, zyskująca coraz większą popularność. Wiąże się ona z pewną aktywnością fizyczną (Fennell 2000; Page, Dowling 2002), ale jej zasadniczym wyróżnikiem jest jej aspekt emocjonalny, który może być związany z eksploracją nieznanymi terenów (Dufrene 1973, Walle 1997) lub ze zwiększonym poziomem ryzyka (Ewert 1985).

Turystyka przygodowa nie jest zjawiskiem nowym. Wydaje się bowiem, iż zawsze wyjazdom turystycznym towarzyszyła jakaś doza emocji. Zmienił się jednak wyraźnie charakter turystyki przygodowej. Dawniej wiązała się ona głównie z eksploracją, przy czym eksploracja ta dotyczyła terenów niezbyt odległych. Atrakcją mogły być góry, las czy jezioro, dawały bowiem poczucie odkrywania czegoś

⁷ Określenia te nie mają polskiego odpowiednika.

nowego, odmiennego od codziennego otoczenia. Obecnie – w związku z rozwojem transportu, zwłaszcza lotniczego – eksplorowane są tereny znacznie bardziej odległe. W świadomości wielu turystów wyprawa do Puszczy Białowieskiej czy w Bieszczady rzadko wiąże się już z przeżyciem przygody. Termin „przygoda” jest utożsamiany z odkrywaniem takich obszarów, jak: Amazonia, stepy Azji Środkowej czy też interior Australii.

W ramach turystyki przygodowej coraz większą rolę odgrywają też różnego rodzaju sporty ekstremalne. Zjawisko powstawania sportów ekstremalnych ma swoje źródła głęboko zakorzenione w pop-kulturze, niosącej ze sobą modę na coraz to bardziej udziwnione spędzanie czasu wolnego, modę na doznawanie coraz to nowych szalonych przeżyć (Jędruszak 1999). Na przygodę coraz częściej składają się więc takie elementy, jak: pokonywanie trudności związanych z warunkami terenowymi i klimatycznymi, chęć ciągłego sprawdzania swojej wytrzymałości i umiejętności oraz chęć przeżycia ryzyka. Należy jednak pamiętać, iż część aktywności zaliczanych do form turystyki przygodowej – np. skoki na *bungee*, skoki na spadochronie, paralotniarstwo – nie muszą się wiązać ze zmianą miejsca pobytu. Trudno jest więc w tym przypadku mówić o turystyce. Można je raczej wiązać – jak twierdzi K. Weber (2001) – z „rekreacją przygodową” (ang. *adventure recreation*).

Literatura

- Alejziak W., 2000, *Przemysł turystyczny – przyczynek do dyskusji na temat zasadności używania, definicji oraz zakresu znaczeniowego pojęcia*. [W:] Szwichenberg A., Dziegieć E. (red.), *Przemysł turystyczny*. Politechnika Koszalińska – Uniwersytet Łódzki, Koszalin. 13-58.
- Bentley T.A., Page S.J., 2001, *The cost of adventure tourism accidents to the New Zealand tourism industry*. *Annals of Tourism Research*, 28, 3, 705-726.
- Brown L. (red.), 1993, *The new shorter Oxford English dictionary*. Clarendon Press, Oxford.
- Dufrene M., 1973, *The phenomenology of aesthetic experience*. Northwestern University Press, Evanston.
- Ewert A., 1985, *Why people climb: the relationship of participant motives and experience level to mountaineering*. *Journal of Leisure Research*, 17, 3, 241-250.
- Fennell D.A., 2000, *Ecotourism. An introduction*. Routledge, London & New York.
- Goodwin H., 1996, *In pursuit of ecotourism, Biodiversity & Conservation*. 5, 3, 277-291.
- Gray H.P., 1970, *International travel. International trade*. Lexington Book, Lexington.
- <http://www.akc.com.kg>
- <http://www.amazomas-explorer.com>
- <http://www.camel-discovery.com>
- <http://www.4x4u.com/cameltrophy/>
- <http://www.mol.mn/gtb/>
- <http://www.rubicon-trail.com>
- Jędruszak T., 1999, *Ruch wspinaczkowy na Jurze Krakowsko-Częstochowskiej*. Uniwersytet Warszawski, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych, maszynopis pracy magisterskiej.
- Jędrzejczyk I., 1995, *Ekologiczne funkcje i uwarunkowania turystyki*. Wydawnictwo „Śląsk”, Katowice.
- Kamieniecka J., 1998, *Ekopolityka w turystyce. Raport o zmianach możliwych i potrzebnych*. Instytut na rzecz Ekorozwoju, z 2, Warszawa.
- Kowalczyk A., 2000, *Geografia turystyki*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Krzymowska-Kostrowicka A., 1997, *Geokologia turystyki i wypoczynku*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa
- Page S.J., Dowling R.K., 2002, *Ecotourism*. Prentice Hall, Pearson Education Limited, Harlow.

- Pajączkowska A., 2002, *Rajd samochodowy „Kormoran” w Olsztynie jako impreza turystyczna i sportowa*. Uniwersytet Warszawski, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych, maszynopis pracy magisterskiej.
- Szymczak M. (red.), 1984, *Słownik języka polskiego*. Tom II, PWN, Warszawa.
- Walle A.H., 1997, *Pursuing risk or insight: marketing adventures*. *Annals of Tourism Research*, 24, 2, 265-282.
- Weaver D.B., 2001, *Ecotourism in the context of other tourism types*. [W:] Weaver D.B. (red.), *The encyclopedia of ecotourism*. CABI Publishing, New York, 73-83.
- Weber K., 2001, *Outdoor adventure tourism. A review of research approaches*. *Annals of Tourism Research* 28, 2, 360-377.
- Whelan T., 1991, *Ecotourism and its role in sustainable development*. [W:] Whelan T. (red.), *Nature tourism: managing for the environment*. Island Press, Washington, 3-22.
- Zaręba D., 2000, *Ekoturystyka. Wyzwania i nadzieje*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Zielonacki J., 2003, *Adrenalina na śniegu*. *Polityka*, 3, 2384, 18 stycznia 2003, 90-91.

Małgorzata Durydiwka

ADVENTURE TOURISM

Summary

Currently, tourism is one of the basic branches of the global economy. Its rapid development in the second half of the 20th century was one of the most characteristic manifestations of the transformation from industrial to post-industrial society and an important measure of civilisational development (Kowalczyk, 2000). More and more frequently, tourism is referred to as an industry, even though the term leads to a lot of controversy both among theoreticians and practitioners from the sector (Alejziak, 2000). It seems however, that the term “tourist industry” emphasizes not only the mass character of tourism, but also the huge aggression of many forms of tourism in relation to the natural environment. Adventure tourism is one of the forms of contemporary tourism that are gaining in popularity. It assumes a higher or lesser level of physical activity, and therefore represents “*active leisure outdoors, taking place in an unusual, exotic, remote or wild area*” (Fennell, 2000). Page and Dowling (2002) have a similar view, defining adventure tourism as activity-oriented tourism in the natural environment. The authors stress that it is based on contact with nature; it involves physical challenges, but also contains an educational component. Thus, adventure tourism can assume various forms and dimensions. Page and Dowling (2002) distinguish three types of adventure tourism: small-scale tourism with numerous elements of ecotourism (bird watching, scuba diving); (2) middle-scale, sport-oriented tourism (e.g. canoeing, rafting); (3) large-scale tourism, manifesting features of mass tourism (e.g. safari). Fennell (2000), in order to avoid problems with defining the boundary between adventure tourism, cultural tourism and ecotourism, suggests to introduce the acronym ACE (*adventure, cultural, ecotourism*) (Fig. 3). The term has become popular with practitioners and organisers of tourism, mainly because it implies the generation of a compound tourist product, combining many various attractions, as opposed to specialised tourist products. Such a compound product may be popular with a broad group of consumers, hoping for diverse sensations during their tourist travels.